

Политиздат, 1980. — 32 с.; Национальный состав населения СССР (по данным Всесоюзной переписи населения 1989 г.). — М.: Финансы и статистика, 1991. — 264 с.
5. Архів Держкомстата України. — Оп. 20. — Спр. 37. — Т. 6.

Анотації

***Богуславская Ю. Ю.* Динамика численности еврейского населения Одесской области во второй половине XX ст.**

В статье анализируются изменения в количественном соотношении и территориальном размещении представителей еврейского этноса на основе статистических данных, собранных в ходе Всесоюзных переписей населения.

***Boguslavska Yu. Yu.* Dynamics of numbering of Jewish population in Odessa's region in the second half of the XX century.**

The article considers changes of quantity balance and territorial dislocation of Jewish population based on statistic data of all-soviets censuses of population. The comparison was made at the level of a separate town settlement.

Р. І. Ветров, С. В. Зборець

ПРО ВХОДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КОМУНІСТИЧНИХ ПАРТІЙ УКРАЇНИ ДО ЛАВ КП(б)У (1920–1925 рр.)

Питання про ліквідацію багатопартійності в Україні у 1920–1925 рр. взагалі і про входження національно-комуністичних партій до лав КП(б)У зокрема, є дуже важливим як в науково-теоретичному, так і історико-політичному значенні. Справа полягає в тому, що в період української революції 1917–1920 рр. в державі діяли понад 30-ти різних політичних партій, а вже на початку 20-х років була ліквідована багатопартійність і створена однопартійна більшовицька система влади в Україні. Актуальність питання посилюється ще й тим, що в різні історичні епохи дослідники по різному розглядали історію політичної трансформації національно-комуністичних партій від ліквідації та знищення до входження та злиття з КП(б)У.

Треба сказати, що в літературі 20-х років майже зовсім не розглядалася проблема “ліквідації багатопартійності”. Тоді

говорилося тільки про “політичну поразку” всіх так званих “небільшовицьких партій”. Так, представники та лідери українського національно-визвольного руху — В. Винниченко, П. Христюк та інші, докладно розглядаючи такий феномен, як українська революція 1917–1920 рр., показували разом з тим закономірність становлення лівих течій і груп у лавах українських соціалістичних партій УСДРП та УПСР, та їх трансформування в національно-комуністичні партії як УКП (боротьбистів) і УКП (укапістів), які потім були, на жаль, поглинені більшовиками, КП(б)У [4; 22].

Радянські історики 20-х років, як, наприклад, М. Равич-Черкаський, М. Яворський також показували закономірність становлення українських національно-комуністичних партій боротьбистів та укапістів, та їх добровільне, або примусове входження до партії більшовиків. Дослідники створили навіть теорію про “двокорінність КП(б)У” [18; 28].

Українські радянські історики в середині 1950–1980-х рр. створили чимало змістовних праць, присвячених вивченню історії діяльності українських соціалістичних та національно-комуністичних партій [19; 26]. Незабаром були створені цікаві фундаментальні праці відомого дослідника І. Кураса, який докладно розглянув історію діяльності українських так званих “дрібнобуржуазних та буржуазно-націоналістичних партій” з моменту їх виникнення до політичної загибелі [10; 11].

Всі роботи цього періоду мали ознаки методологічних настанов, притаманних радянській історіографії. Тому в ці роки домінувала ортодоксальна концепція “закономірного краху та банкрутства” всіх так званих “непролетарських партій”, в тому разі і українських національно-комуністичних партій.

Що стосується періоду новітньої української історіографії, який розпочався з кінця 1980-х — початку 1990-х рр., то тепер були написані оригінальні фундаментальні праці з історії української революції. Це, насамперед, роботи В. Солдатенка, в яких докладно і всебічно проаналізована діяльність українських політичних партій [20]. Разом з тим з’явилися статті, брошури, книги про історію, ліквідацію національно-комуністичних партій: УКП (боротьбистів), УКП (укапістів), а також УПЛСР (борьбистів), Бунду (Комфарбанду) тощо [15; 16; 25]. Головна концепція цих робіт полягала в тому, що ці партії

були штучно, примусово ліквідовані більшовиками за рахунок використання каральних органів радянської влади і політичних репресій. Показовою в цьому плані є робота Ю. Шаповала [27].

Але у частини провідних вітчизняних фахівців є інша точка зору, яка полягає в тому, що ліквідація багатопартійності в Україні відбулася за рахунок не тільки репресій, але й завдяки значному зростанню впливу більшовиків, перемозі радянської влади, що також підштовхнуло представників лівих течій опозиційних політичних партій переходити на бік КП(б)У [3; 13; 21].

Разом з тим треба відмітити, що в 2007 році вийшла книга Р. Ветрова, яка присвячена саме питанню про ліквідацію багатопартійності в Україні [3], а також кандидатська дисертація С. Зборець про історіографію цієї важливої проблеми [7]. Тому треба знову, хоча б у стислому вигляді, розглянути це дуже актуальне і, разом з тим, дискусійне питання.

Відомо, що наприкінці 1919 — на початку 1920 рр. в Україні втретє і тепер вже надовго встановилася радянська влада, а КП(б)У була тоді фактично правлячою, урядовою, державною партією, що давало їй вирішальну перемогу відносно інших політичних партій.

В цей період в Україні діяли дві основні групи політичних партій. Перша група — це національно-комуністичні і прокомуністичні партії, як суто українські — УКП (боротьбистів) і УКП (укапістів), а також російські УПЛСР (борьбистів), єврейські Бунд (Комфарбанд) та інші. Праві політичні партії даної групи змушені були емігрувати і діяти за кордоном.

Друга група — це організації загальноросійських партій меншовиків та есерів. Тому, ліквідація багатопартійності в Україні здійснювалася за двома основними напрямками: по-перше, це поглинення національно-комуністичних партій, і по-друге, це ліквідація меншовиків та есерів.

Що стосується національно-комуністичних і прокомуністичних партій: УКП (боротьбистів), УКП (укапістів), УПЛСР (борьбистів), Комбунду (Комфарбанду), то треба підкреслити, що ці партії були за своєю природою комуністичними, хай і національними, але ж, безумовно, комуністичними. Тому вони свідомо підходили до входження до лав КП(б)У, здійснюючи

тим самим таку необхідну консолідацію всіх комуністів в єдину Компартію в Україні. Це дійсно був об'єктивний процес у конкретно-історичних умовах того дня. Але здійснювався він шляхом фактичного поглинення більшовиками своїх політичних опонентів.

Розглянемо це на прикладі “об'єднання” УКП (боротьбистів) з КП(б)У. Відомо, що УКП(б) була створена в серпні 1919 року. Це була найбільша, найвпливовіша і найчисельніша (15 тис. чол.) українська комуністична партія. В листі до Виконкому Комінтерну від 28 серпня 1919 р. ЦК УКП(б) рішуче наполягав на тому, щоб включити УКП(б) до Комінтерну і визнати її основною Компартією в Україні, в яку повинні ввійти всі компартії, в тому разі і більшовики [23, арк. 1–3]. Тобто УКП(б) з самого початку виступала за об'єднання всіх компартій в єдину партію, але на основі УКП(б).

На противагу такій позиції боротьбистів ЦК КП(б)У в жовтні 1919 р. розглянув запропоновані А. Бубновим “Тези про партію боротьбистів”, в яких вказувалося, що треба “всіма засобами прагнути до зникнення цієї партії” з політичної арени країни шляхом залучення, з одного боку, “дійсно комуністичних елементів партії боротьбистів до КП(б)У”, а з другого, всі інші елементи партії повинні залишитися “поза комуністичних лав” [27, с. 150]. Але ця пропозиція не стала тоді директивною.

Більш того, вождь партії більшовиків В. Ленін мав тоді іншу точку зору. Він тактовно вказував українським більшовикам, що “боротьбисти відрізняються від більшовиків, між іншим тим, що обстоюють безумовну незалежність України. І поки Україна не визволена повністю від Денікіна, — підкреслював він, — непорозуміння в національному питанні не може перешкоджати дружній співпраці двох комуністичних партій” [12, с. 42–43]. Тому В. Ленін зобов'язав більшовиків України тісно співпрацювати з боротьбистами, включити їхнього представника до складу ВРК, українського радянського уряду, тощо.

Під рішучим тиском РКП(б) і особисто В. Леніна, керівництво КП(б)У позбавилося від своєї глибоко помилкової політики сектантства та ізоляціонізму відносно співробітництва з боротьбистами і почали співробітництво з ними [3, с. 106].

Відомо, що боротьбисти разом з більшовиками вели активну збройну боротьбу проти Директорії С. Петлюри, а потім денікінщини за встановлення Радянської влади в Україні, брали активну участь в роботі III-го Всеукраїнського з'їзду Рад, входили до складу ВУЦВК, українського радянського уряду, а також і до ВРК. Тому не випадково, що під впливом розвитку революційних подій і співпраці з більшовиками, ряд впливових місцевих організацій боротьбистів, як Київська, Харківська та деякі інші заявляли неодноразово про необхідність об'єднання з більшовиками в одну Компартію, але тепер вже на базі КП(б)У. Таку ж саму лінію на об'єднання з КП(б)У стали відстоювати ряд впливових лідерів партії боротьбистів і навіть значна більшість керівництва ЦК УКП(б) [3, с. 110].

Принципове значення для згуртування боротьбистів навколо КП(б)У мав написаний В. Леніним “Лист до робітників і селян України з приводу перемоги над Денікіним” та рішення VIII Всеросійської конференції РКП(б) на початку грудня 1919 р. Конференція прийняла запропоновану В. Леніним резолюцію “Про Радянську владу на Україні”, яка визначила основні принципи державної, земельної, національної та мовної політики більшовиків в УСРР. Важливо, що в ній підкреслювалося нове положення про те, що “РКП стоїть на точці зору визнання самостійності УСРР” [3, с. 108]. Тим самим остаточно знімалися майже всі розходження між більшовиками і боротьбистами.

Разом з тим, а саме в січні — лютому 1920 р. в середині партії боротьбистів остаточно сформувалися дві основні течії. Перша течія, яку очолювали провідні ліві лідери партії боротьбистів, члени ЦК УКП(б) В. Блакитний, Г. Гринько, А. Любченко, О. Шумський та інші, які тепер наполягали на об'єднанні з партією більшовиків і самоліквідації УКП(б). Ця частина складала значну більшість партії боротьбистів [3, с. 109]. Так, наприклад, 22 січня 1920 р. О. Шумський вів розмову по прямому проводу з іншими членами ЦК партії боротьбистів, в якій він проінформував їх, що “вже в січні 1920 р. ЦК боротьбистів веде справу по скликанню Всеукраїнської конференції партії боротьбистів на предмет саморозпуску партії і об'єднанню з КП(б)У” [23, арк. 1].

Друга менша частина боротьбистів виступала проти самоліквідації партії і вступу до КП(б)У. Вона знову розпочала сти-

хійну збройну боротьбу проти радянської влади, що наносило значну шкоду справі спільної боротьби проти денікінщини.

Ось тільки тепер, коли партія боротьбистів фактично розкололася на дві протилежні частини, керівництво партії більшовиків розпочало принципово нову політичну лінію відносно партії боротьбистів — лінію на її ліквідацію, тобто поглинення за рахунок входження її лівої частини до КП(б)У, саморозпуску УКП(б) і заборони антирадянської діяльності її правої частини. 6 лютого 1920 р. В. Ленін підготував “Проект резолюції про українську партію боротьбистів”, в якій була обґрунтована нова політична лінія відносно УКП(б): “...ую політику треба вести систематично і неухильно до ліквідації боротьбистів, що передбачається в недалекому майбутньому. Момент ліквідації буде встановлено Політбюро і повідомлено Укрревкому” [12, с. 118].

На основі цієї директиви ЦК КП(б)У 11 лютого 1920 р. затвердив розроблені Леніним “Тези про наше відношення до боротьбистів” і надіслав їх усім губкомам партії більшовиків. Ці тези, а також матеріали про контрреволюційну діяльність правої частини боротьбистів були відправлені до Комінтерну [10, с. 283].

Така гнучка діяльність партії більшовиків безперечно вплинула на багатьох боротьбистів, а її ліва частина, ламаючи опір правої частини, ще більш посилила діяльність стосовно об'єднання з більшовиками і ліквідації своєї партії. Остаточно питання про самоліквідацію УКП(б) вирішила її партконференція, яка і прийняла рішення про самоліквідацію партії. В Постанові ЦК УКП(б) про ліквідацію партії вказувалося, що “1) УКП(б) оголошується неіснуючою, а її члени організовано переходять до КП(б)У по директивам ЦК. 2) ЦК УКП(б) розпускається” [2]. Так, самі боротьбисти ліквідували свою партію.

В ці самі дні проходила 4-та Конференція КП(б)У, на яку 20 березня 1920 р. у повному складі (близько 100 осіб) прийшли і делегати конференції УКП(б) і працювали тепер спільно [24, с. 14]. Більшовики з радістю вітали боротьбистів, про що свідчать виступи Я. Яковлева та Х. Раковського. Останній, наприклад, сказав: “Я не сумніваюсь у тому, що боротьбисти, ввійшовши до нашої партії, поступово будуть асимілювати. Я не сумніваюсь, що серед них є товариші, з якими ми довго

працювали, яких ми дуже добре знаємо, які є цілком надійними товаришами і добрими комуністами” [24, с. 161].

На конференції з вітальною промовою виступив один із лідерів боротьбистів В. Блакитний, який зазначив, що ще у 1919 р. “ми вже бачили згубність існування двох компартій і тому наша конференція одногolosно постановила про з’єднання з комуністичною партією,... якою є КП(б)У” [24, с. 170].

Урочистим був і виступ на конференції одного з лідерів лівих боротьбистів О. Шумського: “Сьогоднішній день в історії Української революції є, можливо, день найвеличніший зі всіх. До цього часу ми, переважно представники селянської бідноти, йшли разом, але не йшли в ногу, а з сьогоднішнього дня ми будемо йти в ногу під спільною командою” [24, с. 278–279].

Таким чином, ми бачимо, що об’єднання, точніше, входження УКП(б) до КП(б)У відбулося цілком добровільно, без будь-яких утисків, або примусів ззовні, в дуже дружній, доброзичливій атмосфері. Це переконливо свідчить, що ліва частина боротьбистів цілком свідомо входила до КП(б)У. Так, наприклад, О. Шумський трохи пізніше відверто визнавав і, навіть пишався тим, що “само йому належала роль лідера тієї течії боротьбистів, яка прагнула до об’єднання з КП(б)У”. “Я прийшов до комунізму з українського національного руху і до того ж не один, а з цілим загалом. І це не була перебіжка тихцем, а перехід з відкритим лицем і піднятим забралом” [16, с. 319–323].

Відомо, що до КП(б)У було прийнято більше як 4 тис. боротьбистів із названих 15 тис. осіб. Але ця цифра потребує свого пояснення. Так, І. Майстренко вказував, що УКП(б) складалася майже з двох частин: 5 тис. осіб — це кадрова, професійна частина партії, а 10 тис. осіб — це представники селянської молоді, які в часи боротьби проти денікінщини, здебільшого самі записувалися до партії і стояли на народницьких позиціях. Тому І. Майстренко підкреслював: “Якщо боротьбисти нараховували 5 тис. осіб, а прийнявши до КП(б)У 4 тис. осіб — майже всю партію боротьбистів.... До КП(б)У вступили найактивніші елементи УКП і її верхівка” [14, с. 298]. Таким чином, ми бачимо, що в березні 1920 р. більшовики остаточно поглинули УКП (боротьбистів).

Незабаром, в липні 1920 р. до КП(б)У увійшла і УПЛСР (борьбистів), яка нараховувала тоді 7,7 тис. осіб. Треба під-

креслити, що з початку свого створення навесні 1919 р. ця партія активно боролася проти Гетьманату, Директорії та Денікінщини. Вона активно співпрацювала з більшовиками, її представники брали участь в роботах I–III Всеукраїнських з'їздів Рад, входили до складу українських радянських урядів, у ВРК та інших органах влади. Тому в партії виникла міцна ліва течія, яка значно перевищувала правих, а ЦК партії боротьбистів майже цілком складався з лівих боротьбистів, як, наприклад, М. Алгасов, М. Алексеев, В. Качинський, Є. Терлецький та інші. Тому після входження до КП(б)У партії боротьбистів самі боротьбисти казали, що тепер “настав і наш час, і нам потрібно тепер вирішувати питання про об'єднання з більшовиками” [6, арк. 18].

На початку травня 1920 р. відбулася важлива Рада партії боротьбистів, яка *одноставно* (підкреслено нами — *авт.*) вирішила питання про “необхідність самоліквідації партії і підготовки вступу до КП(б)У” [6, арк. 26-28]. І незабаром всі губкоми боротьбистів, під тиском ЦК, підтвердили це рішення.

Останнім кроком на шляху самоліквідації партії боротьбистів став IV з'їзд УПЛСР (боротьбистів), який відбувся 15-18 липня 1920 р. На з'їзд прибуло 82 делегати від усіх губернських парт-організацій. Долаючи опір одиноких правих, як В. Арнаутов, з'їзд *одноставно* оголосив про припинення політичної діяльності і самоліквідацію партії боротьбистів: “Вже настав час консолідації всіх революційних сил під прапором КП більшовиків, і з'їзд постановляє влитися в КП(б)У” [1]. Так остаточно зійшла з політичної арени партія боротьбистів: ліва течія майже вся (більше 2 тис. осіб), що залишилася після значного скорочення чисельності партії, внаслідок її кризи, увійшла до КП(б)У, а праві залишки опинилися під жорновами чекістів.

Приблизно ж такі самі процеси відбувалися і в Бунді України. З розвитком української революції йшло невпинне розшарування всередині бундівських організацій на правих та лівих. Останні рішуче виступали за підтримку радянської влади, співробітничали з більшовиками. У лютому 1919 р. всі ліві прокомуністичні елементи створили Комбунд, а в травні цього ж року сталося його об'єднання з єврейською комуністичною робітничою партією в нову партію — Комфарбанд, яка зараз же заявила про бажання негайно вступити до лав більшовиків, але

працювати як евсекція при ЦК і місцевих комітетах КП(б)У [5, с. 70–71].

Після складних, інколи суперечливих переговорів з ЦК КФБ, ЦК КП(б)У погодився на ці умови. Але практичне рішення про входження бундівців до КП(б)У завершилося тільки після розгрому денікінців і з завершенням громадянської війни, вже навесні — влітку 1921р. До лав КП(б)У увійшло більше як 1 тис. бундівців [5, с. 107–108].

Значно складніше і важче більшовикам вдалося здійснити ліквідацію другої за рахунком української компартії — УКП (укапістів). Вона виникла в січні 1920 р. з основної частини УСДРП (незалежників). На час утворення партія була не дуже чисельною, десь 500–600 чол. Провідними лідерами і фундаторами УКП(у) були М. Ткаченко, А. Річицький, А. Драгомирецький, М. Авдієнко, М. Мазуренко, Ю. Яворський та інші [11, с. 134–135]. Більшовики дозволили існування УКП, сподіваючись, що зовсім незабаром ця партія, як і інші національні компартії, увійде до лав КП(б)У. І справді, незабаром в УКП почалася політична криза: десь приблизно 5 з 11 членів і кандидатів ЦК залишили партію і перейшли до більшовиків. Значні кола рядових членів партії і навіть цілі місцеві організації стали переходити до більшовиків. Здавалося, що наприкінці 1922 р. політична криза переросте в загибель партії [3, с. 171–175].

Але розпочата навесні 1923 р. радянською владою “українізація” відкрила, так би мовити, друге дихання УКП — вона значно активізувала свою діяльність, стверджуючи, що ця політика цілком виправдовує політику УКП. Тому знову різко посилювалися протиріччя з владою більшовиків: укапісти вимагали створення “самостійної незалежної УРСР”, виступали проти створення СРСР, засуджували НЕП, тощо. Разом з тим, саме тепер в середині УКП виникла значна ліва фракція, яка наполягала на самоліквідації партії і вступу до КП(б)У [3, с. 175–179]. Протиріччя між ЦК КП(б)У, правим ЦК УКП та Центральним Бюро лівої фракції УКП набули таких загрозливих форм, що в цю справу змушений був втручатися Виконком Комінтерну, який після всебічного і ґрунтовного вивчення справи, від 24 грудня 1924 р. одногослосно прийняв резолюцію про розпуск УКП і вступу її членів до КП(б)У [8, с. 148–149].

1–4 березня 1925 р. в Харкові відбувся IV-й так званий “ліквідаційний” з’їзд УКП, 40 делегатів якого репрезентували всього десь близько 300 членів партії. Не дивлячись на дуже гостру ідейну полеміку, яка розгорнулася на з’їзді між представниками правих та лівих укапістів, з’їзд значною більшістю голосів прийняв рішення про “ліквідацію партії УКП” і вступу її членів до КП(б)У [9]. Так, фактично примусово була ліквідована УКП.

Таким чином, треба зробити висновок, що без наявності в середині національно-комуністичних партій міцних і дуже впливових лівих течій, груп, фракцій, які тісно блокувалися і співпрацювали з КП(б)У, ніякої “самоліквідації” або “ліквідації” цих партій не відбулося б. Тому поглинення, або ліквідація більшовиками національно-комуністичних партій було конкретно-історичним процесом, хай і дуже швидким і, мабуть, непередбаченим.

А ліквідація меншовиків та есерів дійсно йшла шляхом штучного, примусового усунення їх назавжди з політичної арени країни. Есери були остаточно ліквідовані в Україні навесні 1923 р., а меншовики — в лютому 1924 р. [3, с. 199-281].

Так була ліквідована багатопартійність і встановлена однопартійна система влади КП(б)У в Україні в середині 20-х років ХХ століття.

Джерела та література

1. Боротьба. — 1920. — 22 липня.
2. Боротьба. — 1920. — 11 березня.
3. Ветров Р. Ліквідація багатопартійності в Україні (1920-1925 рр.). Дніпродзержинськ: вид-во ДДТУ, 2007. — 344 с.
4. Винниченко В. К. Відродження нації. Історія української революції: У 3 ч. Репринтне відтворення видання 1920 р. — К.: В-во політичної літератури України, 1990. — Ч. 1. — 348 с.; Ч. 2. — 328 с.; Ч. 3. — 542 с.
5. Гусев В. Бунд, Комфарбанд, євсекції КП(б)У: місце в політичному житті України (1917-1921 рр.). — К.: Асоціація “Україно”, 1996. — 132 с.
6. Державний архів Одеської області (ДАОО). — Ф. 40. — Оп. 1. — Спр. 4. — Арк. 18.
7. Зборець С. Ліквідація багатопартійності в Україні (1920-1925 рр.): історіографія проблеми. — Дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06. — Д., 2007. — 279 с.

8. Как и почему исполком Коминтерна распустил УКП. — Х.: Пролетарий, 1925. — 150 с.
9. Комунист. — 1925. — 5 березня.
10. Курас И. Торжество пролетарского интернационализма и крах мелкобуржуазных партий на Украине. — К.: Наук. думка, 1978. — 315 с.
11. Курас И. Повчальний урок історії (Ідейно-політичне банкрутство української соціал-демократичної партії). — К.: Наук. думка, 1986. — 185 с.
12. Ленин В. И. Собр. сочинений. — М.: Политиздат, 1970. — Т. 39 — 40.
13. Любовець О. Українські партії й політичні альтернативи 1917-1920 років. — К.: Основа, 2005. — 311 с.
14. Майстренко І. Боротьбізм. Історія однієї течії українського комунізму. — Мюнхен, 1968. — 325 с.
15. Павко А. Повчальний досвід вітчизняної історії: політичні партії і організації у громадському житті України модерної доби. — К., 2002. — 552 с.
16. Панчук М. Життя і смерть О. Шумського // Про минуле заради майбутнього. — К., 1989. — С. 319-323.
17. Політична історія України ХХ століття: У 6 т. / Редкол.: І. Ф. Курас (голова) та ін. — К.: Генеза, 2002–2003. — Т. 2. — 488 с.; Т. 3. — 447 с.
18. Равич-Черкаський М. История Коммунистической партии Украины. — К.: Госиздат Украины, 1923. — 247 с.
19. Сарбей В. Критика В. І. Леніним буржуазно-націоналістичної концепції лідерів УСДРП та її історіографічне значення // УІЖ. — 1966. — №3. — С. 15-28.
20. Солдатенко В. Українська революція. Концепція та історіографія. — К.: Либідь, 1997. — 412 с.; Його ж. Українська революція. Концепція та історіографія (1918 — 1920). — К.: Либідь, 1999. — 508 с.; Його ж. Українська революція: історичний нарис. — К.: Либідь, 1999. — 976 с.
21. Солдатенко В. У пошуках соціальної й національної гармонії. Ескізи до історії українського комунізму. — К.: Світогляд, 2006. — 479 с.
22. Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції. 1917-1920 рр. У 4 т. — Т. 1. — Прага, 1921. — 152 с.; Т. 2. — Прага, 1921. — 200 с.; Т. 3. — Прага, 1921. — 160 с.; Т. 4. — Прага, 1922. — 192 с.
23. Центральний державний архів громадських організацій України (ЦДАГО України). — Ф. 43. — Оп. 1. — Спр. 30. — Арк. 1-3.
24. Четверта конференція Комуністичної партії (більшовиків) України. 17-23 березня 1920 р. Стенограма (публікується вперше). — К.: Альтернатива, 2003. — С. 14.
25. Ченцов В. Політичні репресії в Радянській Україні в 20-ті рр. — Тернопіль: Збруч, 2002. — 482 с.

26. Чирко В. Крах идеологии и политики националистической партии укапистов // УІЖ. — 1968. — №12. — С. 24-35.
27. Шаповал Ю. Всеми мерами стремиться к исчезновению этой партии (боротьбистов) // Віче. — 1994. — №4. — С. 149-150.
28. Яворський М. Революція на Україні. — К.: Державне видавництво України, 1924. — 40 с.

Анотації

Ветров Р. И., Зборец С. В. Про вхождение национально-коммунистических партий Украины в состав КП(б) У (1920–1925 гг.).

Статья посвящена вопросу ликвидации и многопартийности и установлению единой партийной системы власти КП(б)У в Украине в середине 20-х гг. XX в. Авторы делают вывод о том, что вхождение национально-коммунистических партий было объективным процессом, но осуществлялся он путем фактического поглощения большевиками своих оппонентов, а ликвидация меньшевиков и эсеров проводилась насильственными методами отстранения их с политической арены.

Vetrov R. I., Zborets S. U. About joining of national-communist parties of Ukraine into the composition of the KP(b)U (1920–1925)

This article tells us about abolition of multi-partian system of power in the KP(b)U in Ukraine in the middle of 1920th. The authors come into conclusion that the joining of national-communist parties was an objective process, but bolsheviks absorbed their opponents, and liquidation of mensheviks and esers was held by the way of vigorous methods, when bolsheviks pushed them aside from political life.

А. О. Єнішева

ПРОФСПЛКИ УКРАЇНИ У СФЕРІ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ (СЕРЕДИНА 50-Х — СЕРЕДИНА 60-Х РР. ХХ СТ.)

Неупереджений аналіз попереднього історичного розвитку, можливість якого значно розширилася у період незалежності, дає змогу по-новому розглянути складний і суперечливий етап радянської моделі тоталітаризму, що в науковій літературі отримав назву “відлиги”. Вияв його витоків та підґрунтя, оцінка досягнень, з’ясування причин прорахунків та визначення наслідків цілої епохи історичного розвитку радянської України